

Türkiye’de Yatırım Teşvikleri Etkinliğinin Yatırımcılar Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Ampirik Bir Uygulama*

Empirical Application of The Effectiveness of Investment Incentives in Türkiye From The Perspective of Investors

Necati Alp Erilli¹ Şerife Merve Koşaroğlu² İlkey Noyan Yalman³ Sinan Dündar⁴ Selçuk Yasin Yıldız⁵

ÖZ

Yatırım teşviklerinin etkinliğinden beklenen, ekonomik büyümeyi sağlarken, bölgeler arası dengesizliği de azaltmasıdır. Yatırım teşviklerinin sürdürülebilirliği ve beklenen etkiyi gösterebilmesi bu alanda kullanılacak kaynakların rasyonel dağılımıyla ilgilidir. Türkiye’de uzun yıllardır uygulanmakta olan teşvik sistemi ekonomik gereklere ve planlamalara göre güncellenmekle birlikte, yatırımcılar açısından teşviklerin değerlendirilmesi ihmal edilmektedir. Teşviklerin en önemli paydaşı olan yatırımcıların teşviklerin içerik ve uygulanması konularında görüşleri ve tecrübeleri etkinliğin artırılması bakımından önemlidir. Bu çalışmanın amacı, yatırım teşviklerinin etkinliğinin artırılması amacıyla yatırımcılar açısından teşvik uygulama sisteminin değerlendirilmesidir. Teşviklerin uygulanması konusunda yatırımcıların görüşlerini değerlendirmek üzere hazırlanan anket sorularına verilen cevaplar doğrultusunda politika önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Sonuçlara göre, yatırımcıların yatırım teşvik sistemini tam olarak etkin kullanmadığı, bunun da hem yatırımcılardan hem uygulanan sistemden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak yatırım teşviklerinin etkinliğinin artırılabilmesi için teşvik uygulamalarında, bölgenin, sektörün ve yatırımcının genel özelliklerinin dikkate alınması ve SEGE kriterlerinin revizyon edilmesinin uygun olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yatırım teşvikleri, Teşvik sistemi, Ekonomik etkinlik, Bölgesel gelişme, Türkiye ekonomisi.

Jel Sınıflaması: O40, E22, O50.

¹Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Sivas, Türkiye

²Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Sivas, Türkiye

³Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Sivas, Türkiye

⁴Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği, Sivas, Türkiye

⁵Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Cumhuriyet Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Sivas, Türkiye

Sorumlu yazar /

Corresponding author: Şerife Merve KOŞAROĞLU

E-posta / E-mail: mkosaroglu@cumhuriyet.edu.tr, mervekosaroglu@gmail.com

*Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 222K168 Numaralı proje ile desteklenmiştir. Projeye verdiği destekten ötürü TÜBİTAK’a teşekkürlerimizi sunarız.

Başvuru / Submitted : 06.04.2024

**Revizyon Talebi /
Revision Requested** : 06.07.2024

**Son Revizyon /
Last Revision Received** : 12.07.2024

Kabul / Accepted : 15.07.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution - NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

ABSTRACT

The effectiveness of investment incentives is expected to reduce the imbalance between regions while ensuring economic growth. The sustainability of investment incentives and their expected impact are related to the rational allocation of resources to be used in this field. Although the incentive system, which has been in place in Türkiye for many years, has been updated according to economic requirements and planning, the evaluation of incentives from the perspective of investors has been neglected. The opinions and experiences of investors, who are the most important stakeholders in incentives, on the content and implementation of incentives are important in terms of increasing efficiency. The purpose of this study is to evaluate incentive implementation systems from the perspective of investors to enhance the effectiveness of investment incentives. This study aims to develop policy recommendations in line with the answers given to the survey questions prepared to evaluate the views of investors on the implementation of incentives. According to the results, it was determined that investors could not fully utilise the investment incentive system effectively because of both the investors and the system implemented. As a result, it has been concluded that to increase the effectiveness of investment incentives, the general characteristics of the region, sector, and investor should be taken into account in incentive practises and the SEGE criteria should be revised.

Keywords: Investment incentives, Incentive system, Economic efficiency, Regional development, Turkish economy.

Jel Classification: O40, E22, O50.

EXTENDED ABSTRACT

Legal arrangements for investment incentive systems are among the most important fiscal policy instruments used to increase development. Regardless of the country's level of development, the aim of incentives is to ensure sustainable economic development and increase the level of welfare. At this point, incentives aim to ensure sustainable economic development, such as ensuring efficient resource allocation, eliminating regional inequalities, creating new employment areas, increasing export potential, increasing foreign investments, ensuring international competitiveness, and closing current account deficits. Regional development definitions emphasise raising the quality of life in developing countries to the level of developed countries in terms of socioeconomic indicators (Keskin, 2022:4). The investment incentive system has been in place in Türkiye for many years. Evaluations and research on the incentive system evaluate these incentives from different perspectives. In particular, the results of the studies show that incentives, an important policy tool for eliminating regional imbalance in Türkiye, have not had a sufficient effect in eliminating imbalance over the years. A major criticism is that the criteria applied to determine the degree of incentives are inadequate and inaccurate.

Studies investigating the effectiveness of investment incentives using different methods are available in the literature. The literature on the subject can be analysed in two parts. In the first part, the relationship between investment incentives and macroeconomic variables is investigated. In the second part of the study, survey studies were conducted to determine the effectiveness of incentives.

This study aims to evaluate the effectiveness of incentives from the perspective of investors, who are the most important stakeholders in investment incentive policies. The survey questions prepared for this evaluation were applied to firms benefiting from incentives in different regions. The expected contribution of this study to the literature is to determine investors' views on the effectiveness of incentives. The views of investors who implement incentives in the field are thought to be effective in determining incentives' deficiencies.

The data to be used in the evaluation of the Investment Incentive System implemented in Türkiye were collected through a situation assessment questionnaire. The situation assessment questionnaire

comprised 48 questions. Of these questions, 21 are demographic questions, 10 are about the effects of incentives on firm activities (5-point Likert type), 16 are about firm opinions on the incentive implementation process (5-point Likert type) and 1 is a comment question. The situation assessment questionnaire was sent online to companies serving in different provinces and in different fields of activity in 6 regions classified according to the Socio-Economic Development Index (SEGE) using the simple random sampling method, and 313 companies responded positively. For the selection of companies to participate in the survey, the Chambers of Industry and Commerce of the provinces selected from these 6 regions were contacted, and the survey questions were sent through the communication channels received. The responses obtained from the surveys were compiled, analysed and interpreted.

When the results of the survey are evaluated in general, 72.2% of enterprises benefiting from the incentives have positive effects. In other words, approximately one-third of companies state that they are not positively affected. This is an important rate. It would be appropriate to increase the positive aspects of incentives and take initiatives to eliminate negative aspects. In this context, according to Table 4, institutionalisation increases the positive effects of incentives. Therefore, when offering incentives to firms, setting criteria that will increase their institutionalisation as a prerequisite may be a measure that will increase effectiveness. It was found that the effectiveness of incentives varies across sectors. For example, it is observed that the effectiveness in the agriculture, food, machinery, and textile sectors is higher than the effectiveness in the health, restaurant, and entertainment sectors. Therefore, incentives should be selective rather than generalising in terms of sectors. It is important to take sectoral distinctions into account when directing resources to appropriate and effective areas.

The primary effect expected from incentives is to reduce regional imbalances while ensuring economic growth. These two effects are realised together. Otherwise, ignoring regional differences and focusing only on firm growth will increase regional imbalances. On the other hand, incentivizing inefficient sectors to support regional development negatively affects economic growth. In conclusion, according to both the data obtained as a result of the literature review and the results of the survey conducted within the scope of the study; according to investors, the effectiveness of incentives as not at a sufficient level. To increase this level, it is important to review the incentive programme and increase sustainable and permanent effects.

1. Giriş

Teşvikler, devlet tarafından ekonomik faaliyetlerin özendirilmesi ve bu faaliyetlerin diğer ekonomik faaliyetlere göre daha hızlı gelişiminin sağlanması için başvurulan kamusal yönlendirme sistemidir (Dursun ve Yolci, 2020, s. 1161; Erden ve Karaçay Çakmak, 2013, s. 56). Dünyada yatırım teşvik sistemine yönelik yasal düzenlemeler, kalkınma düzeyini artırmak üzere kullanılan önemli mali politika araçları arasında yer almaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak uygulanan teşviklerin amacı, sürdürülebilir ekonomik gelişimin sağlanması ve refah seviyesinin yükseltilmesidir. Bu noktada teşvikler, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, yeni istihdam alanlarının oluşturulması, ihracat potansiyelinin yükseltilmesi, yabancı yatırımların artırılması, uluslararası rekabet gücünün sağlanması ve cari açığın kapatılması gibi sürdürülebilir ekonomik gelişmenin sağlanmasına yönelik amaçlar taşımaktadır. Bölgesel kalkınma tanımlarında, sosyoekonomik göstergeler açısından gelişmekte olan bölgelerdeki yaşam kalitesinin, gelişmiş bölge düzeyine yükseltilmesi vurgusu yapılmaktadır (Keskin, 2022, s. 4; Yavan, 2012). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arası dengesizlikler ile altyapı yatırımları

ve sermaye birikiminin yetersiz olması, yatırım teşvik sisteminin önemini artırmaktadır (Arslan, 2022, s. 300; Altay ve Karabulut, 2017, s. 190).

Devlet tarafından özel sektörde yatırımların yapılması ve özendirilmesi amacıyla uygulanan teşvik destekleri finansal, mali veya diğer (düzenleyici teşvikler dahil) teşvikler olarak sınıflandırılabilirler (Güler Hazman ve Yayla, 2021, s. 17-18). Teşvikler, yatırımları desteklemeyi amaçlayan yasal önlemlerdir. Yatırım teşvikleri yatırımların belirli sektörlerde ve bölgelerde yapılması ve geliştirilmesi için sunulan ekonomik desteklerdir. Teşviklerin genel özelliği kamu kesiminden özel sektöre doğrudan ya da dolaylı şekilde fon transferidir (Karakurt, 2010, s. 147). Teşvikler özel sektörü geliştirerek yeni yatırım ve istihdam olanaklarıyla ekonomik büyümeye, bölgeler arası gelişmişlik farklarını dengeleyerek de kalkınmaya destek olmaktadır.

Türkiye’de bölgeler arasında ekonomik ve sosyal dengesizlikler devamlılık gösteren bir sorun olarak günümüze kadar süre gelmiştir. Bölgesel dengesizlikleri azaltmak amacıyla farklı kurumlar tarafından bölgesel planlama çalışmaları yürütülmüştür. Bölgesel planlamaya yönelik ilk çalışmalar, 1957 yılında T.C. İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde Marmara Bölgesi için hazırlanan planla başlamıştır. Daha sonra bölgesel planlama görevi 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’na (DPT) verilmiştir. Her ne kadar bölgesel planlamaya yönelik kurumsal oluşuma gidilse de Türkiye’de hazırlanan kalkınma planları ulusal nitelikte olmuştur. Bu planlar çerçevesinde 1968 yılından 1999 yılına kadar kalkınmada öncelikli yörelere yönelik uygulama yürütülmekle birlikte, beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Kalkınma ajanslarına yönelik gelişmeler, Avrupa Birliği’ne uyum kapsamında ilerlemiştir. 2006 yılında bölgesel kalkınma ajansları aracılığıyla bölgesel kalkınma çalışmaları yürütülmüştür. Bu kapsamda İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2 bölgelerinde kalkınma ajansları kurulmuştur. 2011 yılında DPT’nin kapatılması nedeniyle görevleri T.C. Kalkınma Bakanlığı’na verilmiştir. Bakanlık, bölgesel kalkınma politikaları doğrultusunda, 2014-2023 yılları için “Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi”ni hazırlamıştır. Bu strateji kapsamında, kalkınma ajanslarının yürüttüğü bölge planlarının hazırlık süreçleri koordine edilmiştir (Narin, 2024, s. 18-21). Bölgelerin sahip olduğu gelişmişlik düzeyi ve illerin kendine özgü özellikleri dikkate alınmıştır. Teşviklerin genel amacına uygun olarak büyüme ve istihdam sağlayan, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına yönelik teşvikler hazırlanmıştır (Yılmaz, 2020, s. 439).

2012 yılında yatırımlar alanında yapılan düzenleme doğrultusunda teşvik sistemi, “Genel Teşvik Uygulamaları, Bölgesel Teşvik Uygulamaları ve Stratejik Yatırımları” olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır (Resmi Gazete, 2012). 2012 yılından sonra yapılan ilaveler, özellikle sanayi, enerji ve teknoloji alanlarında teşviklerin geliştirilmesine yönelik olmuştur. 2000’lerin başında sanayi politikalarının bir gereği olarak değişen teşvik sürecine, 2016 yılı sonlarında uygulanmaya başlanan “Cazibe Merkezleri Programı” gibi ek paketlerle ilaveler yapılmıştır (Yılmaz, 2020, s. 439). 2018 yılında bölgesel dengesizlikleri azaltma görevinin T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na verilmesiyle kalkınma ajansları bu bakanlık bünyesinde faaliyetlerini devam ettirmektedir. Bu kapsamda 2022 yılında “2024-2028 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi ve Bölge Planları” hazırlanmıştır. Böylelikle, kalkınma ajanslarının genel koordinasyonu sağlanmıştır (Narin, 2024, s. 21).

Bu çalışmada, yatırım teşvik politikalarının en önemli paydaşlarından olan yatırımcılar açısından teşviklerin etkinliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu değerlendirme için hazırlanan anket soruları farklı bölgelerde teşviklerden yararlanan firmalara uygulanmıştır. Çalışmanın literatüre beklenen katkısı, yatırımcıların teşviklerin etkinliğine yönelik görüşlerini belirlemeye yönelik olmasıdır. Teşvikleri sahada uygulayan yatırımcılar açısından görüşlerin göz önünde bulundurulmasının, teşviklerin eksik yönlerinin belirlenmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

2. Literatür

Yatırım teşviklerinin etkinliğini farklı yöntemlerle araştıran çalışmalar literatürde yer almaktadır. Konuyla ilgili literatür iki kısımda incelenebilir. Birinci kısım çalışmalarda, ekonometrik yöntemlere başvurulmuş, yatırım teşviklerinin makroekonomik değişkenlerle ilişkisi araştırılmıştır. İkinci kısım çalışmalarda ise teşviklerin etkinliğini belirlemeye yönelik anket araştırmaları yapılmıştır.

Literatürde yer alan ekonometrik çalışmalardan bazılarında, bölgesel kamu yatırımı teşvikleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırılmıştır (Schalk ve Untiedt, 2000; Sağdıç ve ark., 2021; Recepoğlu ve Değer, 2016). Yapılan diğer çalışmalarda, yatırım teşvikleri ve yatırımların istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır (Gabe ve Kraybill, 2002; Bondonio ve Greenbaum, 2006; Porsse ve ark., 2007; Selim ve ark., 2014; Yavuz, 2010). Sağlanan teşviklerle yeni mesleklerin ve yeni faaliyetlerin ortaya çıkması, var olan işletmelere karşı rekabet avantajları sağlamaktadır (Bondonio ve Greenbaum, 2007, s. 133). Roy, (1993), Quaye ve ark., (2017), Şeker (2020), Hazman ve Kaya (2018), Aydın (2015) tarafından yapılan çalışmalarda, ihracat ve yatırım teşvikleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Recepoğlu ve ark. (2022), yatırım teşvikleri, kamu yatırım harcamaları ve ihracat arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sevinç ve Şeker (2023) ise yatırım teşviklerinin uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Literatür çalışmaları arasında yatırım teşviklerinin etkilerini belirlemek üzere anket çalışmaları da bulunmaktadır. Dayar ve Sandalcı (2016), TR33 bölgesinde yatırım teşviklerinin bölgedeki göçler üzerine etkisini araştırmıştır. Sonuçlar, yatırım teşviklerinin göçü yönlendirmede sınırlı etki yaptığını göstermiştir. Çalışmada, yıllar itibarıyla artan teşviklerin istihdama yeterince katkı sağlamaması bu bölgenin göç vermesini önleyemediğine vurgu yapılmıştır.

Yayar ve Demir (2012), Tokat’ta farklı sektördeki firmaların yatırım teşviklerinden faydalanma durumunu araştırmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, yatırım teşvikleri ve uygulamalarına yönelik olarak firmaların bilgi sağlama noktasında yeterli seviyede olmadıkları belirlenmiştir. Teşviklerden yararlanan firmaların, makine teçhizat alanında en çok KDV istisnasından faydalandığı görülmüştür.

Çam ve Esengün (2011), Osmaniye için yaptıkları araştırmada uygulanan teşvik politikalarının işletmeler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bulgular, teşviklerin yeni işletmelerin açılmasında faydalı olduğunu, teşviklerle yeni yatırımların ve istihdamın arttığını göstermiştir.

Ersungur ve Noyan Yalman (2009), Sivas ilinde ihracat teşviklerinin etkinliğini anket çalışması yaparak araştırmıştır. Elde edilen bulgular, ihracat yapan işletmelerin teşviklerden faydalanma oranının fazla olduğu ve bu işletmelerin teşvikleri yeterli bulduğu yönünde olmuştur. Diğer yandan teşvik uygulamalarında yoğun bürokrasi, dış rekabet ve pazar problemleri ihracatçıların başlıca problemi olarak belirlenmiştir.

Mevcut literatür göz önüne alındığında, yatırım teşvikleriyle ilgili olarak anket çalışmalarının sınırlı olduğu görülmüştür. Bu çalışmada Türkiye’de teşviklerden yararlanan yatırımcıların teşviklerle ilgili görüşü belirlenmek istenmiştir. Böylelikle literatürdeki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

3. Uygulama

3.1. Bilgi Toplama Yöntemi

Türkiye’de uygulanan Yatırım Teşvik Sisteminin değerlendirilmesinde kullanılacak veriler, hazırlanan durum değerlendirme anketi ile toplanmıştır. Durum değerlendirme anketi 48 sorudan oluşmaktadır. Bu soruların 21 tanesi demografik, 10 tanesi teşviklerin firma faaliyetlerindeki etkileri (5’li likert tipinde), 16 tanesi teşvik uygulama sürecindeki firma görüşleri (5’li likert tipinde) ve 1

tanisi de yorum sorularından oluşmaktadır. Durum değerlendirme anketi, Basit Rasgele Örneklem yöntemi ile Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) göre sınıflandırılmış 6 bölgeden farklı illerde ve farklı faaliyet alanlarında hizmet veren firmalara online olarak gönderilmiş ve 313 firmadan olumlu cevap alınmıştır. Ankete katılacak firmaların seçimleri için bu 6 bölgeden seçilmiş illerin Sanayi ve Ticaret Odaları ile iletişime geçilmiş ve oralardan alınan iletişim kanalları ile anket soruları gönderilmiştir. Anketlerden elde edilen cevaplar derlenerek analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

3.2. Yöntem

Anket sorularının değerlendirilmesinde ilk önce sorulara verilen cevapların frekans ve yüzdeleri belirlenmiştir. 5’li likert tipi sorulara verilen cevaplar arasında istatistiksel fark olup olmadığı ki-kare analizi ile incelenmiştir. Teşviklerin firma faaliyetlerindeki etkileri ve teşvik uygulama sürecindeki firma görüşleri sorularına verilen cevaplardan elde edilen toplam puanlar hesaplanmış, bazı demografik sorulara göre elde edilen toplam puanların istatistiksel farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Toplam puanlara Kolmogorov-Smirnov normallik testi uygulanmış ve verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir ($p>0,05$). İstatistiksel karşılaştırmalar, iki gruplu sorular için bağımsız örneklem t-testi ve ikiden fazla gruplu sorular için varyans analizi (ANOVA) testleri kullanılmıştır. Fark çıkan grupları belirlemek için Scheffe Post-Hoc testi kullanılmıştır. Anketin güvenilirliği için hesaplanan Cronbach-Alfa katsayısı 0,74 olarak hesaplanmıştır. Tüm testlerde istatistiksel önem seviyesi 0,05 olarak alınmıştır.

3.3. Demografik Değerlendirmeler

Ankete katılan 313 firmanın %42,8’i Anonim, %34’ü Limited Şirket statüsünde iken sadece %14,4’ünün şahıs şirketi olduğu belirlenmiştir. Anket yapılan şirket personellerin dağılımlarına bakıldığında ise %30,7’sinin müdür, %16,6’sının yönetim kurulu başkanı ve %10,5’inin ise genel müdür ünvanlarına sahip oldukları görülmektedir. Ankete katılan firmaların faaliyet alanları Tablo 1’de verilmiştir. En çok katılım gösteren alanlar ise %16,9 ile imalat sanayii, %15 ile tekstil sanayii ve %14,1 ile hizmet sektörü olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Ankete Katılan Firmaların Faaliyet Alanları

	Frekans	Yüzde
Üretim	171	29,5
Pazarlama	58	10
Bilgi İşlem	34	5,9
Tasarım	29	5
Ar-Ge	74	12,8
Yeni ürün	80	13,8
Teknoloji	62	10,7
Nitelikli İşgücü	71	12,3
Toplam	579	100

Ankete katılan firmaların %22,7’sinin faaliyet sürelerinin 1-5 yıl, %26,5’inin ise 20 yıldan daha fazla oldukları görülmektedir. Firmaların %56,5’inde beyaz yakalı çalışan personel sayısının 1-10 arası olduğu belirtilirken firmaların %27,8’inde mavi yakalı çalışan personel sayısının 1-10 arası

olduğu görülmüştür. Benzer şekilde 50 ve daha fazla beyaz yakalı çalışan personel sayısına sahip firmaların oranı %16,6 iken 250 ve daha fazla mavi yakalı çalışan personel sayısına sahip firmaların oranı %9,3 olduğu belirlenmiştir.

Firmaların teşviklerden yararlanma yıllarına bakıldığında, %52,3’ü 2018-2023 yılları arasında teşviklerden yararlanmışır. Teşviklerden yararlanan bu işletmelerin %72,2’sinin olumlu etkilere sahip oldukları belirlenmiştir. Firmaların %51,8’i teşvik belgesi alırken, %52,1’i uygulama sürecinde ve %48,2’si teşvik belgesi kapatırken profesyonel danışman desteği aldıklarını belirtmişlerdir.

Teşvik alan firmaların teşvik sonrası firma yapısındaki değişimleri şu şekilde belirtilmiştir:

- %62,6’sının satışlarında artış olduğunu,
- %57,2’sinin ürün çeşitliliklerinin arttığını,
- %66,8’inin üretim miktarlarının arttığını,
- %42,8’inin ihracat miktarlarının arttığını,
- %48,9’unun toplam borç miktarlarının azaldığını,
- %67,4’ünün karlılıklarının arttığını,
- %62,7’sinin teknoloji kullanımlarının arttığını,
- %63’ünün nitelikli işgücünün arttığını,
- %65,5’inin personel sayısının arttığını,
- %38,7’sinin e-ticaretlerinin arttığını belirtmişlerdir.

Geleceğe ilişkin teşviklerin devam etmesi durumunda firmaların en çok yatırım yapacağı konular ise %25,6 ile ihracat, %14,4 ile markalaşma, %11,8 ile iç pazarda büyüme, %11,5 ile otomasyon, %9,9 ile yeni ürün geliştirme olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2’de firmaların teşvik tedbirlerinin hangi kısımlarından daha çok yararlandıkları derlenmiştir. Buna göre en çok verilen cevapların %18,9 ile KDV istisnası, %17,1 ile vergi indirimi ve %16,1 ile sigorta primi işveren hisse desteği olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Firmaların Teşvik Tedbirlerinden En Çok Yararlandıkları Kısımlar

	Frekans	Yüzde
Gümrük Vergisi Muafiyeti	111	12,8
KDV İstisnası	164	18,9
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	89	10,3
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	140	16,1
Vergi İndirimi	148	17,1
Yatırım Yeri Tahsisi	30	3,5
Faiz veya Kar Payı Desteği	82	9,4
Sigorta Primi Desteği	104	12
Toplam	868	100

Tablo 3’te firmaların aldıkları teşvik tedbirlerinin kullandıkları amaçlar için verdikleri cevaplar derlenmiştir. Tablo 3’teki sonuçlara göre firmalar aldıkları teşvikleri en çok üretim için kullandıklarını belirtirken yeni ürün geliştirme, nitelikli işgücü, yeni teknoloji, Ar-Ge ve pazarlama çalışmalarının da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Tablo 3: Firmaların Aldıkları Teşvikleri Kullandıkları Amaçlar

	Frekans	Yüzde
Üretim	171	29,5
Pazarlama	58	10
Bilgi İşlem	34	5,9
Tasarım	29	5
Ar-Ge	74	12,8
Yeni ürün	80	13,8
Teknoloji	62	10,7
Nitelikli İşgücü	71	12,3
Toplam	579	100

Firmaların teşvik başvuruları ve sürecinde en çok karşılaştıkları sorunlara bakıldığında:

- Bakanlık uzmanlarına kolaylıkla ulaşamama %55,6,
- E-Tuys uygulamasının kullanıcı dostu bir uygulama olmaması %42,2,
- Teşvik belgesi başvuru sürecinin zor olması %38,9,
- Teşvik belgesi yürütme sürecinde zorluk çekme %38,
- Teşvik belgesi kapatma sürecinde zorluk çekme %38,6 ile belirtilmiştir.

Firmalara yatırım teşvikleri konusundaki belirlenen olumlu/olumsuz etkenler konusunda farklı sorular sorulmuş ve verilen cevaplar şu şekilde olmuştur:

- Teşvik uygulamalarının işletmenin kuruluş yeri seçiminde oldukça önemli bir etken olduğunu düşünenlerin oranı %42,1;
- Teşvik uygulamalarının bölgelerarası kalkınmışlık farklarını gidermeye yardımcı olacağını düşünenlerin oranı %52,7;
- Teşvik uygulamalarının girişimcilik ruhunu harekete geçirdiğini belirtenlerin oranı %43,5;
- Teşviklerin firmaların buldukları illerin sosyo-ekonomik yapısında olumlu etkileri olduğunu düşünenlerin oranı %44,1;
- Teşviklerin, geçmişte firmaların buldukları illerden göç eden yatırımcıların, yeniden dönmesinde ve memleketlerinde yeni yatırımlar yapmasında etkili olduğunu düşünenlerin oranı %36,7 olarak bulunmuştur.

Ayrıca 3305 sayılı Teşvik kanununda yer alan destek unsurları, yeni yatırımlar ve girişimler açısından yeterlidir görüşünü paylaşanların oranı ise %27,2 olarak belirlenmiştir. Teşviklerin firma faaliyetlerindeki etkileri ve teşvik uygulama sürecindeki görüşler sorularına verilen cevapların frekans ve yüzdeleri Ek.A ve Ek.B’de verilmiştir.

3.4. İstatistiksel Karşılaştırmalar

Teşvikler sonucunda firmaların faaliyetlerinde meydana gelen değişiklikler ile ilgili sorulan 10 sorudan elde edilen puanların toplamı “Teşviklerin Firma Faaliyetlerindeki Etkileri” ve teşviklerin uygulanma sürecinde karşılaşılan olumlu-olumsuz gelişmeler ile ilgili sorulan 16 sorudan elde

edilen puanların toplamı “Teşvik Uygulama Sürecindeki Görüşler” olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde her iki puan türünün toplamı da katılımcıların yatırım teşvikleri sürecindeki “Yatırım Teşvik Memnuniyeti” puanları olarak hesaplanmıştır. Bazı demografik sorular arasında, hesaplanan puan türleri bakımından istatistiksel fark olup olmadıkları araştırılmıştır. Tablo 4’te yukarıda tanımlanan puanların, firmaların hukuki yapıları değişkeni bakımından varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir.

Tablo 4: Firmaların Hukuki Yapılarının Verilen Cevaplar Bakımından ANOVA Sonuçları

	Teşviklerin Firma Faaliyetlerindeki Etkileri (Ort-ss)	Teşvik Uygulama Sürecindeki Görüşler (Ort-ss)	Yatırım Teşvik Memnuniyeti (Ort-ss)
(1) Limited	34,2 (8,12)	47,61 (11,63)	81,81 (11,82)
(2) Anonim	36,69 (5,95)	47,85 (11,73)	84,54 (12,22)
(3) Kollektif	30,5 (8,62)	43,58 (11,04)	74,08 (7,32)
(4) Şahıs	33,02 (8,11)	42,06 (12,47)	75,08 (11,82)
(5) Diğer	36,8 (1,78)	50,4 (8,76)	87,2 (7,15)
F (ANOVA)	5,342	2,784	8,405
<i>p</i>	0,000	0,027	0,000
Scheffe	(2) > (1), (3), (4) (1) > (3)	(1), (2) > (4)	(1), (2), (5) > (3) (1), (2), (5) > (4)

Tablo 4’teki sonuçlara göre şirketlerin hukuki yapılarının teşviklerin firma faaliyetlerine etkileri, süreçteki görüşleri ve teşvik memnuniyeti puanları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Teşviklerin firma faaliyetlerindeki etkilerinin anonim şirketlerde, limited, kollektif ve şahıs şirketlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Benzer şekilde limited ve anonim şirketlerin şahıs şirketlerine göre teşvik uygulama sürecindeki görüşlerinin daha pozitif olduğu söylenebilir. Tablo 5’te tanımlanan puanların, firmaların faaliyet alanları değişkeni bakımından varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir.

Tablo 5: Firmaların Faaliyet Alanlarının Verilen Cevaplar Bakımından ANOVA Sonuçları

	Teşviklerin Firma Faaliyetlerindeki Etkileri (Ort-ss)	Teşvik Uygulama Sürecindeki Görüşler (Ort-ss)	Yatırım Teşvik Memnuniyeti (Ort-ss)
(1) Makine, Metal San.	36,61 (4,84)	46,29 (8,79)	82,90 (9,61)
(2) Hizmet Sektörü	33,34 (7,87)	41,95 (12,97)	75,29 (12,8)
(3) Tarım, Gıda San.	36,72 (5,02)	53,27 (6,13)	90 (7,42)
(4) İnşaat Sek.	32,84 (8,35)	50,11 (11,07)	82,96 (12,22)
(5) İmalat San.	34,58 (6,97)	47,28 (9,88)	81,86 (11,53)
(6) Tekstil San.	38,12 (5,85)	48,4 (11,24)	86,53 (11,38)
(7) Bilgisayar Tek.	33,59 (6,77)	50,91 (10,45)	84,5 (13,14)
(8) Sağlık Sek.	32,4 (8,61)	44,44 (12,13)	76,84 (9,04)
(9) Lokanta, Eğlence Sek.	34,87 (10,74)	38,87 (16,86)	73,75 (13,2)
(10) Eğitim Sek.	35,23 (8,39)	48,17 (13,05)	83,41 (12,21)
(11) Diğer Faaliyetler	33,84 (4,63)	51,38 (7,32)	85,23 (8,96)
F (ANOVA)	1,947	3,228	4,66
<i>p</i>	0,039	0,001	0
Scheffe	(1) > (8)	(1),(4),(5)> (9)	(1),(4),(5),(6)> (2)
	(6) > (2), (4), (5)	(6),(7),(10)> (9)	(7),(10),(11)> (2)
	(6) > (7), (8)	(3),(4),(5),(6),(7)>(2)	(3),(6) > (5)
		(3) > (8)	(1),(3),(4),(6),(7),(10) > (9)
			(3),(6),(7),(11) > (8)

Tablo 5'teki sonuçlara göre şirketlerin faaliyet alanları açısından teşviklerin firma faaliyetlerine etkileri, teşvik uygulama sürecindeki görüşler ve teşviklerden memnuniyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Scheffe testi sonuçlarına göre birçok faaliyet alanının farklılık gösterdikleri görülmektedir. Genel olarak sağlık ve lokanta-eğlence sektörlerinin diğer sektörlerle göre daha düşük puan ortalamalarına sahip oldukları, tarım-gıda, makine ve tekstil sektörlerinin genel olarak yüksek ortalamalara sahip oldukları söylenebilir. Yani teşviklerin tarım-gıda, makine ve tekstil alanlarındaki etkinliği, sağlık, lokanta-eğlence sektörlerindeki etkinliğinden yüksek olduğu söylenebilir.

Teşviklerin firma faaliyetlerindeki etkileri, teşvik uygulama sürecindeki görüşler ve yatırım teşvik memnuniyeti puanları bakımından firmaların faaliyet sürelerinin ve firmaların teşviklerden ne kadar süre önce yararlanma süreleri değişkenlerine göre aralarında istatistiksel olarak fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Teşvik belgesi alırken ve uygulama sürecinde danışman desteği alan firmalar ile almayan firmalar arasında yukarıda tanımlanan puan türlerine göre aralarında istatistiksel fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Teşvik belgesini kapatırken danışman desteği alan firmalar ile almayan firmalar arasında, teşviklerin firma faaliyetlerindeki etkileri puan türüne göre fark bulunmuş ($p=0,001$), diğer puan türlerine göre ise fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Teşviklerin işletmelere olan sonuçlarının ve firmaların buldukları illere katkılarının (olumlu-olumsuz-nötr) firmaların faaliyet alanlarına ve hukuki yapılara göre farklılık gösterip

göstermediği ki-kare analizi ile incelenmiştir. Buna göre farklı hukuki yapılardaki firmalar, teşvik sonuçları ve buldukları illere olan katkıları konusunda istatistiksel farklılık gösterirken ($p < 0,05$), bu iki konu için farklı faaliyet alanlarındaki firmalar için istatistiksel fark bulunamamıştır ($p > 0,05$). Benzer şekilde teşvik başvurusu sırasında profesyonel danışman alan ve almayan firmalar arasında elde edilen teşvik sonuçları arasında fark bulunamamıştır ($p > 0,05$).

SONUÇ

Türkiye’de uygulanan teşvik sistemi üzerine yapılan değerlendirmeler ve araştırmalar farklı açılardan bu destekleri değerlendirmektedir. Özellikle Türkiye’de bölgesel dengesizliğin giderilmesi konusunda önemli bir politika aracı olan teşviklerin yıllara göre dengesizliği gidermede yeterli etkiyi yaratmadığı yapılmış çalışmada görülmektedir. Eleştirilerin büyük bölümü de teşvik derecelerinin belirlenmesinde uygulanan kriterlerin yetersiz ve yanlış olmasıdır. Nitekim Sungur ve Öçal (2016), teşvik kapsamına alınacak sektör ve bölgeler kadar, teşvik sisteminin genel olarak ülkeyi geleceğe hazırlayan ve somut çıktılar üretecek şekilde düzenlenmesini de önermiştir. Bu kapsamda “Teşvik sisteminin, tek tip elbise yani ayrımcı olmayan homojen bir modelden, yerel rekabet gücünü canlandıracak heterojen bir modele kaydırılması gereklidir.” şeklinde öneri getirmişlerdir (Sungur ve Öçal, 2016, s. 139). Takım ve Ersungur (2018), Türkiye ekonomisi ve uygulanan teşvik miktarı karşılaştırması yaparak, Türkiye’nin dünyada en çok teşvik uygulayan ülkelerden biri olduğuna dikkat çekmiş ve temel göstergeler doğrultusunda bu teşviklerin çıktıya dönüşmesinde yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Teşviklerin tek başına yeterli olmadığı ve çeşitli yapısal tedbirlerle uygulanması doğrultusunda öneride bulunmuşlardır (Takım ve Ersungur, 2018, s. 740). Narin (2024), bölgesel kalkınma ajanslarının faaliyete geçtikleri bölgelerde belirli bir makroekonomik gelişmenin gözlemlendiği ancak bu gelişmenin beklenen düzeyde olmadığını belirtmiştir. Özellikle gelişmiş illerin olduğu bölgelerde kullanılan teşviklerin makroekonomik verilere daha olumlu yansıdığı tespit edilmiştir. Geri kalmış bölgelerdeki illerin ise makroekonomik gelişmesinin sınırlı olması söz konusudur (Narin, 2024, s. 36).

Çalışma kapsamında uygulanan ankete göre, firmaların halen yürürlükte olan 3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’a ilişkin görüş ve değerlendirmeleri aşağıdaki gibi derlenmiştir:

- Türkiye’deki 81 ilin gelişmişlik düzeyine göre SEGE (Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi) kapsamındaki kriterler dikkate alınarak altı adet bölgeye ayrılmasının rasyonel bir yaklaşım olmadığı şeklinde yoğun itirazlar ön plana çıkmaktadır.
- SEGE kriterlerine itirazların yanı sıra, dördüncü bölgede yer alan bazı illerin (Elazığ ve Erzincan gibi) Cazibe Merkezleri Programı kapsamında alınmasına rağmen aynı grupta diğer illerin bu kapsama alınmaması eleştirilmektedir. Bununla birlikte, Sivas örneğinde olduğu gibi, aynı il sınırları içerisindeki farklı organize sanayi bölgelerinde farklı teşvik sistemlerinin uygulanması doğru bulunmamaktadır.
- Uzun süredir yürürlükte olan uygulamanın mevcut haliyle zaten karmaşık ve anlaşılması güç bir içeriğe sahip olmakla birlikte, bu süreçte gerçekleştirilen revizyonların ise bu karmaşıklığı daha da artırdığı ifade edilmektedir. İlgili Karar’ın daha sade ve anlaşılır bir metne dönüştürülmesi gerektiği belirtilmektedir.
- Teşvik başvuru ve yürütme süreçlerini kolaylaştırmak amacıyla uygulamaya konulan E-TUYS’un (Elektronik Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Bilgi Sistemi), kullanıcı dostu olmaktan oldukça uzak olduğu ifade edilmektedir. Özellikle revizyon süreçlerinde sıkıntı

yaşandığı fatura numaralarının girilmesi durumunda mükerrerlik uyarısı vermesi nedeniyle bazı faturaların harcama listesine kaydedilmesine engel olduğu örneği verilmektedir.

- Teşvik başvuru, uygulama ve kapatma süreçlerinde üzerinde en çok durulan konulardan birisi de bakanlık personeline ulaşma noktasında sıkıntı yaşanmasıdır. Herhangi bir danışma ihtiyacı halinde telefonla iletişim kurmanın neredeyse mümkün olmadığı, elektronik postalara dönüş yapma konusunda ise yeterince hassas davranılmadığı konusunda eleştiriler söz konusudur.
- Kocaeli, Konya ve Adana illerindeki Sanayi ve Ticaret Odalarında olduğu gibi, firmaların teşvik başvuru, uygulama ve kapatma süreçlerinde onlara rehberlik hizmeti sunabilecek birimlerin oluşturulması zorunlu hale getirilmelidir. Bu şekilde, firmaların teşvik belgesi alma süreçleri, dolayısıyla da yatırım süreçleri daha hızlı hale gelebilecektir.
- Özellikle Orta Anadolu ve doğu bölgeleri gibi, liman kentlerine uzak illerimizde lojistik maliyetlerinin hafifletilmesine yönelik teşvik uygulamaları konusunda yoğun bir beklenti bulunmaktadır.
- Üniversite mezunu genç sayısının artmasına bağlı olarak özellikle sanayi kuruluşlarında ortaya çıkan ara eleman sorununun hafifletilmesi amacıyla, sigorta primi desteğinin revize edilerek meslek lisesi mezunu istihdamına yönelik özendirici politikaların uygulamaya konulması da öne çıkan öneriler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, özellikle doğu ve güneydoğu illerinde kadın çalışanların istihdamını teşvik etmek amacıyla benzer uygulamalara yer verilmesi beklenmektedir.
- Firmaların vurguladığı önemli bir husus ise birçok sektörde çalışan yabancı uyruklu göçmenlerin kayıt dışı istihdama sebep olduğu, bu durumun ise sigorta primi işveren hissesi desteğini anlamsız kıldığı yönündedir.
- Desteklerden yararlanma süresi dolduktan sonra batı illerindeki firmalarla rekabet ortamının ortadan kalkması nedeniyle, sigorta prim desteklerinin özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerindeki bu tarz emek yoğun sektörlerde daha uzun vadeli olarak uygulanması talep edilmektedir.
- 3305 sayılı Karar'ın kendisi ile doğrudan ilgili olmamakla birlikte, makine ve teçhizat alımlarında tedarikçi firmaların KDV istisnalsı fatura kesme konusunda imtina etmeleri, yatırımcı firmalarımız süreçlerini zorlaştıran bir uygulama olarak belirtilmektedir.

Yapılan anket sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, teşviklerden yararlanan işletmelerin %72,2'sinin olumlu etkilere sahip oldukları görülmektedir. Yani firmaların yaklaşık 3'de biri de olumlu etkilenmediğini belirtmektedir. Bu önemli bir orandır. Teşviklerinin olumlu yanları artırılarak, olumsuz yanlarının ortadan kaldırılması konusunda girişimlerde bulunulması uygun olacaktır. Bu bağlamda Tablo 4 de yer alan bilgilere göre kurumsallaşma teşviklerin olumlu etkilerini artırmaktadır. Dolayısıyla firmalara teşvik uygulamaları sunulurken kurumsallaşmalarını artıracak kriterlerin ön şart olarak ortaya konması etkinliği artıracak bir tedbir olabilir. Teşviklerin etkinliğinin sektörler itibariyle farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Örneğin tarım-gıda, makine ve tekstil alanlarındaki etkinliğin, sağlık, lokanta-eğlence sektörlerindeki etkinliğe göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla teşviklerin sektörler itibariyle genelleyici değil seçici olması önemlidir. Kaynakların doğru ve etkin alanlara yönlendirilmesi bakımından sektör ayırımının dikkate alınması önemlidir.

Teşviklerden beklenen öncelikli etki ekonomik büyümeyi sağlarken bölgesel dengesizliği de azaltmasıdır. Bu iki etkinin birlikte gerçekleşmesi önemlidir. Aksi halde bölgesel farklılık göz ardı

edilerek sadece firmaların büyümelerine odaklanmak bölgesel dengesizliği artıracaktır. Öte yandan bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla verimsiz sektörleri teşvik etmek te ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Sonuç olarak gerek literatür taraması sonucu elde edilen veriler, gerekse çalışma kapsamında uygulanan anket sonuçlarına göre; yatırımcılara göre teşviklerin etkinliği yeterli seviyede değildir. Söz konusu seviyeyi yükseltmek için teşvik programının yeniden gözden geçirilmesi, sürdürülebilir ve kalıcı etkilerin artırılması önemli görülmektedir.

Etik Komite Onayı: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (2022; E-60263016-050.06.04-191653)

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.; Veri Toplama- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.; Veri Analizi/Yorumlama- İ.N.Y., Ş.M.K.; Yazı Taslağı- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.; Son Onay ve Sorumluluk- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemişlerdir.

Finansal Destek: 222K168 numaralı “Yatırım Teşvik Sistemine İlişkin Mevcut Durum Analizi ve Politika Önerileri” projesi kapsamında TÜBİTAK desteği alınmıştır.

Ethics Committee Approval: This study was approved by the ethics committee of the Rectorate of Sivas Cumhuriyet University(2022; E-60263016-050.06.04-191653)

Informed Consent: Informed consent was obtained from the participants.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.; Data Acquisition- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.; Data Analysis/Interpretation- İ.N.Y., Ş.M.K.; Drafting Manuscript- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.; Critical Revision of Manuscript- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.; Final Approval and Accountability- N.A.E, Ş.M.K., İ.N.Y., S.D., S.Y.Y.

Conflict of Interest: Authors declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: TÜBİTAK support was received for this study within the scope of the "Current Situation Analysis and Policy Recommendations on Investment Incentive System" project numbered 222K168..

ORCID:

Necati Alp Erilli	0000-0001-6948-0880
Şerife Merve Koşaroğlu	0000-0002-2563-5753
İlkay Noyan Yalman	0000-0003-2999-5374
Sinan Dünder	0000-0001-8061-3322
Selçuk Yasin Yıldız	0000-0002-1594-8799

KAYNAKLAR / REFERENCES

Altay, A., & Karabulut, Ş. (2017). Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 189-202.

- Arslan, Ö. (2022). Türkiye’de Sanayisi Az Gelişmiş Kentlere Özgü Yatırım Teşvik ve Hibe Destek Mekanizması Geliştirme: Muş İl Örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 35, 299-305.
- Aydiner, M. (2015). Yatırım Teşvik Sisteminin İBBS Düzey2 ve Düzey3 Bölgelerinin İhracat Performansına Etkisi Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 4(2), 66-88.
- Bondonio, D., & Greenbaum, R. T. (2006). Do Business Investment Incentives Promote Employment in Declining Areas? Evidence from EU Objective 2 Regions. *European Urban and Regional Studies*, 13(3), 225-244.
- Bondonio, D., & Greenbaum, R. T. (2007). Do Local Tax Incentives Affect Economic Growth? What Mean Impacts Miss in the Analysis of Enterprise Zone Policies. *Regional Science And Urban Economics*, 37.
- Çam, H., & Esengün, K. (2011). Organize Sanayi Bölgeleri Ve Uygulanan Teşvik Politikalarının İşletmeler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinde Uygulama. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(21), 55-63.
- Dayar, H., & Sandalcı, U. (2016). Yatırım Teşviklerinin Göçler Üzerindeki Etkisi: TR33 Bölgesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 2041-2064.
- Dursun, A., & Yolci, M. (2020). Yatırım Teşviklerinin TRA2 Bölgesindeki İşletme Faaliyetlerine Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(69), 13-69.
- Erden, L., & Karaçay Çakmak, H. (2013). The Impacts of Regional Public Policies on Efficiency in Turkey. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(2), 53-72.
- Ersungur, Ş. M., & Noyan Yalman, İ. (2009). Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Sivas İlinde Bir Uygulama. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), 81-98.
- Hazman, G. G., & Kaya, P. B. (2018). Bölgesel Teşvik Uygulamaları ile İhracat İlişkisinin Afyonkarahisar İli Örneğinde Regresyon Analizi ile Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 41-60.
- Gabe, T. M., & Kraybill, D. S. (2002). The Effect of State Economic Development Incentives on Employment Growth of Establishments. *Journal of Regional Science*, 42(4), 703-730.
- Güler Hazman, G., & Yayla, Y. E. (2021). İstihdamı Teşvik Politikalarının Etkinliği: Türkiye ve AB Karşılaştırması. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 17-36.
- Karakurt, A. (2010). Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(2), 143-163.
- Keskin, M. (2022). Türkiye’deki Kalkınma Planlarının Bölgesel Kalkınma Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-24.
- Narin, M. (2024). Türkiye. Bölgesel Kalkınma Ajansları, Editör: Mehmet Akif Özer, İlker Karakoyunlu, Seçil ÖZDEN TÜRK, ss.13-39, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Porsse, A., Haddad, E., & Ribeiro, E. P. (2007). Economic Effects of Regional Tax Incentives: A General Equilibrium Approach. *Latin American Business Review*, 7(3-4), 195-216.
- Quaye, D. M., Sekyere, K. N., & Acheampong, G. (2017). Export Promotion Programmes and Export Performance: A Study of Selected SMEs in the Manufacturing Sector of Ghana. *Review of International Business and Strategy*, 27(4), 466-483.
- Recepoğlu, M., & Değer, M. K. (2016). Türkiye’de Bölgesel Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Düzey 2 Bölgeleri Üzerine Panel Veri Analizleri (2004-2011). *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14, 6-21.
- Recepoğlu, M., Doğanay, M. A., & Değer, M. K. (2022). Yatırım Teşvikleri, Kamu Yatırım Harcamaları ve İhracat Arası İlişkiler: Türkiye’de İller Üzerine Panel Nedensellik Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 1056-1081.
- Resmi Gazete, (2012). 15/6/2012 Tarihli ve 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar. Erişim Tarihi: 26.03.2024, Erişim Adresi: file:///C:/Users/merve/Downloads/YatirimlardaDevletYardimlariHakkindaKarar6.pdf.
- Roy, D. K. (1993). Impact of Incentives on Export Performance of Bangladesh: A Preliminary Assessment. *The*

- Bangladesh Development Studies*, 21(2), 25-44.
- Sağdıç, E. N., Karaş, G., & Yıldız, F. (2021). The Impact of Investment Incentives on Regional Economic Growth in Turkey: An Empirical Analysis. *Journal of Turkish Court of Accounts*, 32(121), 39-64.
- Selim, S., Koçtürk, O. M., & Eryiğit, P. (2014). Türkiye’de yatırım teşvikleri ve sabit yatırımların istihdam üzerine etkisi: Panel veri analizi. *Ege Akademik Bakış*, 14(4), 661-673.
- Sevinç, E., & Şeker, A. (2023). Yatırım teşvikleri ile uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki: Türkiye örneği (2001-2021). *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 7(1), 337-354.
- Schalk, H. J., & Untiedt, G. (2000). Regional Investment Incentives in Germany: Impacts on Factor Demand and Growth. *The Annals of Regional Science*, 34, 173-195.
- Sungur, O., & Öçal, M. (2016). Bölgesel Kalkınmada Teşviklerin Önemi Ve Burdur İlinin 2001-2015 Yılları Sektörel Teşvik Performansı. 16. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 1-2 Aralık, Isparta.
- Şeker, A. (2020). Türkiye’de ihracat ve yatırım teşvikleri arasındaki ilişki: ARDL sınır testi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2311-2326.
- Takım, A., & Ersungur, Ş. M. (2018). Türkiye’de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları Ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer Mi?. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(3), 725-744.
- Yayar, R., & Demir, Y. (2012). Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39, 119-146.
- Yavan, N. (2012). Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal Ve İstatistiksel Bir Analiz. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10(1), 9-37.
- Yavuz, A. (2010). Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları Ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 83-101.
- Yılmaz, H. (2020). Türkiye’de Yatırım Teşvik Sisteminin Tarihçesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(23), 431-441.

Atf biçimi / How to cite this article

Erilli, N., Koşaroğlu, Ş.M., Yalman, İ.N., Dünder, S., Yıldız, S.Y. (2024). Türkiye’de yatırım teşvikleri etkinliğinin yatırımcılar açısından değerlendirilmesi üzerine ampirik bir uygulama. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi - Journal of Economic Policy Researches*, 11(2), 317-333. <https://doi.org/10.26650/JEPR1466048>

EKLER:**Ek 1: Teşviklerin Firma Faaliyetlerindeki Etkileri Sorularına Verilen Cevapların Yüzdeleri**

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Teşviklerle Beraber Firmamızın Satışlarında Artış Oldu	7,3	9,9	20,1	43,1	19,5
Teşviklerle Beraber Firmamızın Ürün Çeşitliliği Arttı	11,8	11,8	19,2	37,1	20,1
Teşviklerle Beraber Firmamızın Üretim Miktarı Arttı	7,7	9,9	15,7	40,6	26,2
Teşviklerle Beraber Firmamızın İhracat Miktarı Arttı	8,3	17,9	31	24	18,8
Teşviklerle Beraber Firmamızın Toplam Borç Miktarı Azaldı	9,6	14,7	26,8	33,2	15,7
Teşviklerle Beraber Firmamızın Karlılık Arttı	6,7	7,3	18,5	42,5	24,9
Teşviklerle Beraber Firmamızın Teknoloji Kullanımı Arttı	10,5	11,5	15,3	37,1	25,6
Teşviklerle Beraber Firmamızın Nitelikli İşgücü Sayısı Arttı	7,7	12,8	16,6	43,8	19,2
Teşviklerle Beraber Firmamızın Personel Sayısı Arttı	9,9	8,6	16	38	27,5
Teşviklerle Beraber Firmamızın E-Ticareti Arttı	10,5	17,3	33,5	24	14,7

Ek 2: Teşvik Uygulama Sürecindeki Görüşler Sorularına Verilen Cevapların Yüzdeleri

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Teşvik uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahibim	15	28,4	15	33,9	7,7
Teşvik uygulama süreçlerinde bakanlık uzmanlarına kolaylıkla ulaşabiliyorum	25,6	30	16,3	19,2	8,9
E-TUYS, kullanıcı dostu bir uygulamadır	24,3	17,9	25,2	21,7	10,9
Teşvik belgesi başvuru süreçlerinde zorluk çekiyorum	18,8	21,7	20,4	28,4	10,5
Teşvik belgesi yürütme süreçlerinde zorluk çekiyorum	16	24,6	21,4	25,2	12,8
Teşvik belgesi kapatma süreçlerinde zorluk çekiyorum	16,9	25,2	19,2	28,1	10,5
Teşvik uygulamaları işletmenin kuruluş yeri seçiminde oldukça önemli bir etkidir	17,6	14,7	25,6	26,8	15,3
Teşvik uygulamalarının bölgelerarası kalkınmışlık farklarını gidermeye yardımcı olacağını düşünüyorum	14,4	15,7	17,3	33,5	19,2
Teşvik uygulamaları girişimcilik ruhunu harekete geçirmiştir	18,2	16,9	21,4	29,4	14,1
Teşviklerin iliniz sosyo-ekonomik yapısında olumlu etkileri olmuştur	17,9	15,7	22,4	29,7	14,4
Teşvikler geçmişte ilinizden göç eden yatırımcıların yeniden dönmesinde ve memleketlerinde yeni yatırımlar yapmasında etkili olmuştur	16,9	22	24,3	21,4	15,3
Teşvik uygulamaları istihdamla ilgili sorunların azalmasında etkili olmuştur	18,8	14,1	19,8	33,2	14,1
Teşvik uygulamalarıyla gerçekleşen yatırımlar beklenen düzeyde olmuştur	20,8	25,9	26,8	16	10,5
Teşvik uygulamalarından yararlanmak üzere yabancı yatırımların ülkemize ve şehrimize gelmesi beklenmektedir	16	23,6	25,2	21,7	13,4
İlinizde yatırım yapmanın öncelikli nedeni Teşvik uygulamalarıdır	18,8	25,9	23,3	18,5	13,4
3305 sayılı Teşvik kanununda yer alan destek unsurları, yeni yatırımlar ve girişimler açısından yeterlidir	19,8	26,5	26,5	17,6	9,6